

Bulgaristan Türkleri ve Hak ve Özgürlükler Hareketi: Siyasi Bir Analiz

Bulgarian Turks and the Movement for Rights and Freedom: A Political Analysis

Emir Yılmaz 

Sakarya Üniversitesi Türk Dünyası
Uygulama ve Araştırma Merkezi
Araştırmacı, Sakarya, Türkiye
emiryilmaz54@icloud.com
ror.org/04ttnw109



Öz: Bulgaristan yaklaşık beş yüzyıl boyunca Türklerin yönetiminde kalmıştır. Osmanlı döneminde, Anadolu'dan sonra Balkanlar'daki en yoğun Türk nüfusuna sahip bölge olmuştur. Son yüzyılda Türkiye'ye göçler yaşanmasına rağmen, yaklaşık 1.500.000 Türk halen Bulgaristan'da yaşamaktadır. 1878 Berlin Antlaşması'ndan itibaren azınlık statüsünde olan Türk nüfusunun, Soğuk Savaş sonrası Bulgaristan'ın demokrasiye geçişi ve Avrupa Birliği'ne katılımıyla siyasal katılımının arttığı gözlemlenmektedir. Bu çalışma, Bulgaristan'daki Türklerin siyasal temsili açısından en önemli oluşumlardan biri olan Hak ve Özgürlükler Hareketi'ni incelemektedir. Çalışmanın temel amacı, Bulgaristan'daki Türk varlığını analiz etmektir. Bu doğrultuda araştırma soruları, Türk azınlığın genel özellikleri ve Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin siyasal bir yapıya dönüşüm süreci üzerinde yoğunlaşmaktadır. Araştırmada literatür taraması, tarihsel analiz, doküman inceleme ve yarı yapılandırılmış mülakat gibi nitel ve betimlemeye dayalı yöntemler kullanılmıştır. Azınlık haklarıyla ilgili teorik zemin noktasında AB'nin üye ülkelerden istediği mevzuattan hareket edilmiştir. Çalışmanın temel bulguları, 1878 sonrası ve özellikle Soğuk Savaş döneminde Bulgaristan'ın asimilasyon politikaları izlediğini, ancak Türk azınlığının "Türk doğduk, Türk öleceğiz" ve "Türkçe okumak istiyoruz" gibi sloganlarla direniş gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Bulgaristan'ın demokratikleşmesi ve Avrupa Birliği'ne katılım süreci, Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin ülkenin en etkili siyasal aktörlerinden biri haline gelmesinde belirleyici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Bulgaristan Türkleri, Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH)

Geliş Tarihi/Received: 29.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 26.06.2025
Yayınlanma Tarihi/ Available Online:
30.06.2025

Abstract: Bulgaria remained under Turkish rule for nearly five centuries. During the Ottoman period, it was the region with the highest density of Turkish population in the Balkans after Anatolia. Despite migrations to Turkey over the past century, approximately 1,500,000 Turks still reside in Bulgaria. Since the Treaty of Berlin in 1878, the Turkish population has held minority status; however, their political participation has increased following Bulgaria's transition to democracy after the Cold War and its accession to the European Union. This study examines the Movement for Rights and Freedoms, one of the most significant political organizations representing the Turkish minority in Bulgaria. The primary aim is to analyze the presence of Turks in Bulgaria. In this context, the research questions focus on the general characteristics of the Turkish minority and the transformation of the Movement for Rights and Freedoms into a political structure. The study employs qualitative and descriptive methods, including literature review, historical analysis, document examination, and semi-structured interviews. The theoretical basis for minority rights was based on the legislation that the EU requested from member states. The key findings indicate that Bulgaria pursued assimilation policies following 1878, particularly during the Cold War, however Turkish minority resisted these policies through protests, using slogans such as "We were born Turkish, we will die Turkish" and "We want to study in Turkish." Moreover, Bulgaria's democratization and its accession to the European Union played a decisive role in establishing the Movement for Rights and Freedoms as one of the country's most influential political actors.

Keywords: Bulgaria, Bulgarian Turks, Movement for Rights and Freedoms (DPS) Independence

Extended Abstract

Even in 1908, Bulgaria remained the region within the Ottoman geography, after Anatolia, with the highest Turkish population. Despite more than a century having passed since the region was lost and numerous waves of migration occurring, data from 2022 indicate that 84.8% of the country's population is Bulgarian, 8.8% is Turkish, 4.9% is Roma, and 1.5% belongs to other ethnic groups (Sert, 2018, s. 40).

The assimilation policies, which had been implemented with increasing severity, reached their peak on March 3, 1985, when the Communist Republic of Bulgaria declared the country to be a "monoethnic" state. Until this period, the opposition of the Turkish minority had been fragmented and localized, but from this point onwards, their resistance became more organized. The Bulgarian Turkish National Liberation Movement (BTNLH) emerged as the most significant Turkish solidarity organization of this era. The imprisonment of the group known as "Doğan and his associates" on the grounds that they sought to strengthen BTNLH, combined with the weakening of the Soviet Union, led to an irreversible wave of public dissent. Beginning in 1989, as Bulgaria reoriented itself towards the West, the oppressive legal provisions against political opposition were gradually removed (Kalinova, 2009, s. 30). The members of the group referred to as "Doğan and his associates" were released, and on January 4, 1990, under the leadership of Ahmed Doğan, the Movement for Rights and Freedoms (MRF) Party was established. In the first elections held in June of the same year, the party successfully entered parliament (Dayıoğlu, 2005, ss. 366-367).

From this period onward, as Bulgaria embarked on its European Union (EU) integration process, Turkish and other minority communities secured all rights associated with Bulgarian citizenship, continuing to voice their social and political demands within the political system. In this context, it is noteworthy that the Movement for Rights and Freedoms has consistently played a crucial role in Bulgarian politics, either by participating in coalition governments or by maintaining a stable electoral presence among the country's major parties. In the first general elections it contested in 1990, the MRF received 8% of the vote. By 2001, it became a coalition partner with 7.45% of the vote. In 2014, the party increased its vote share to 14.84%, solidifying its position as one of Bulgaria's key political actors (Mutlu, 2023, ss. 37-55).

Since its establishment, the primary vision of the Movement for Rights and Freedoms has been twofold: first, to foster unity among Bulgarian citizens, and second, to serve as a political bridge for addressing the demands and concerns of minority communities, particularly the Turkish population.

As is evident from the historical background provided, the primary objective of this study is to examine the political status of the Turkish population in Bulgaria. To achieve this goal, the research seeks to answer the following questions: "What is the general demographic and political landscape of the Turkish population in Bulgaria?" and "What are the key characteristics of the Movement for Rights and Freedoms as a political movement?" Additionally, the study employs qualitative and descriptive research methods, including a literature review, historical analysis, document examination, and semi-structured interviews.

1. Giriş

1396'dan beri Bulgaristan'da devam eden Osmanlı hakimiyeti 1878 Berlin Antlaşmasıyla son bulmuştur (Gaye, 2015, ss. 129-146). Bu tarihte özerk bir prenslik statüsüyle kurulan Bulgaristan Prensliği'nde yöneticilerin ve halkın önemli bir kısmında "Büyük Bulgaristan Projesi" (Velika Bulgaria) şeklinde bir ütopyanın giderek yaygınlaştığından bahsedilebilir. Bu proje bugünkü Bulgaristan'a ek olarak Makedonya'nın büyük bir kısmını, Sırbistan'ın bir kısmı ve Yunanistan'dan Kavala'yı içeren bölgeyle birlikte Ege Denizi'ne varan bir alanı içermektedir (Akşin, 1992, ss. 162-163). Bu ütopyanın Bulgarları çok daha milliyetçi bir hale getirdiği söylenebilir. Bulgarların bu dönemde benimsediği milliyetçilik şeklinin ise "Alman tipi milliyetçilik" olduğu görülmektedir (Bora, 1997, s. 185). Kurulan Prenslik ile

birlikte öncelikle edebiyat ve musiki alanlarında “Osmanlı’dan arınma” politikasına başlanmıştır (Sert, 2018, s. 13).

1908 yılında tam anlamıyla bağımsız hale gelen Bulgaristan Krallığı’nda da bu politika hızlanarak devam etmiştir. Özellikle 1919-23 Çiftçi Partisi dönemi haricinde baskı ve asimilasyon politikasının artık tam anlamıyla başladığı görülmektedir (Sert, 2018, s. 25).

Bulgaristan, 1908 tarihinde dahi Osmanlı coğrafyasında Anadolu’dan sonra Türklerin en çok yaşadığı yer durumundaydı. Bölgenin elden çıkışının üzerinden 100 seneyi aşkın bir süre geçmiş olmasına ve gerçekleşen onlarca göç dalgasına karşın 2022 verilerinde dahi %84,8 Bulgar, %8,8 Türk, %4,9 Roman %1,5 ise diğer etnik grupların ülkede varlığını sürdürdüğü açıklanmıştır (Börüklü, 1998, s. 63).

3 Mart 1985 yılına kadar çok ağır bir şekilde süren asimilasyon politikaları bu tarihte zirve noktaya ulaşmış, Komünist Bulgaristan Cumhuriyeti ülkenin artık “tek uluslu” bir yapıya sahip olduğunu duyurmuştur. Bu döneme kadar dağınık ve çok daha yerel olan Türk azınlıkların karşı çıkışı bu tarihten itibaren daha organize hale gelmiştir. Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi (BTMKH) ise bu dönemin en güçlü Türk dayanışma organizasyonu olarak kayıtlara geçmiştir. “Doğan ve arkadaşları” adlı grubun BTMKH’yi güçlendirmeleri gerekçe gösterilerek hapse atılmaları ve Sovyetler Birliği’nin de güç kaybetmesiyle halkın tepkisi durdurulamayacak noktaya gelmiştir. 1989 yılından itibaren Bulgaristan’ın yüzünü Batı’ya çevirmesine paralel olarak yasalarından da muhaliflere karşı uygulanan baskıcı maddeler yavaş yavaş kalkmıştır. (Kalinova, 2009, s. 30). “Doğan ve arkadaşları” adı verilen kadro serbest bırakılmış ve 4 Ocak 1990 tarihinde Ahmed Doğan önderliğinde Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) Partisi kurulmuştur. Parti Haziran’da yapılan ilk seçimlerde de parlamentoya girmeyi başarmıştır (Dayıoğlu, 2005, ss. 366-367). Bu dönemden itibaren artık Avrupa Birliği (AB) süreçlerine adım atan Bulgaristan’daki Türkler ve diğer azınlık gruplar kendi kimlikleriyle Bulgaristan vatandaşlığına dair tüm hakları elde ederek, toplumsal ve siyasi taleplerini siyasal sistem içinde dile getirmeye devam etmiştir. Bu kapsamda Hak ve Özgürlükler Hareketi’nin koalisyon hükümetlerinde yer alması veya belli bir oy oranıyla sürekli başlıca partiler arasında yer almayı başarması dikkat çekicidir. 1990’da girdiği ilk genel seçimde %8 oy alan Hak ve Özgürlükler Hareketi’nin 2001’de %7,45 oy ile iktidar ortağı olduğu görülmektedir. 2014 yılında oy oranını %14,84’e kadar yükselten parti anlaşılacağı üzere Bulgaristan’ın kilit partilerinden biri olmayı başarmıştır (Mutlu, 2023, ss. 37-55).

Hak ve Özgürlükler Hareketi’nin kuruluşundan itibaren başlıca vizyonu olarak ise; Bir yandan Bulgaristan vatandaşları arasında birlik sağlamak diğer yandan ise başta Türk toplumu olmak üzere azınlık grupların talep ve önerileri için siyasal bir köprü olmak olduğu söylenebilir. Çalışmanın temel amacı, Bulgaristan’daki Türk varlığını analiz etmektir.

2. Yöntem

Bu araştırma, nitel bir yaklaşım temelinde yürütülmüş ve betimsel analiz yöntemi esas alınmıştır. Çalışmada, Bulgaristan’daki Türk azınlığın genel özellikleri ile Hak ve Özgürlükler Hareketi’nin siyasal bir yapıya dönüşüm süreci incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırma soruları, söz konusu dönüşüm sürecinin tarihsel, sosyo-politik ve kültürel bağlamlarını anlamaya yönelik olarak yapılandırılmıştır.

Verilerin toplanmasında birden fazla nitel yöntem kullanılmıştır. Öncelikle, konuya ilişkin akademik kaynaklar ve tarihsel belgeler üzerinden kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Ardından, olayların gelişim sürecini daha iyi anlamak amacıyla tarihsel analiz yöntemi kullanılmış ve ilgili dönemlere ait resmî belgeler, arşiv kayıtları ve yazılı medya kaynakları doküman incelemesi yoluyla

¹ “Doğan ve arkadaşları” ifadesi, 1980’li yıllarda Bulgaristan’daki asimilasyon politikalarına karşı direniş gösteren ve 1990 yılında Hak ve Özgürlükler Hareketi’ni (HÖH) kuran öncü grubun adıdır. Grubun lideri ve HÖH’ün kurucu genel başkanı olan Ahmed Doğan, Bulgaristan Türklerinin haklarını savunan yeraltı örgütlenmeler içinde yer almış, “yasadışı propaganda” gerekçesiyle tutuklanmış ancak 1989’da siyasi tutukluların serbest bırakılmasıyla özgürlüğüne kavuşmuştur. Serbest kalmasının ardından “Doğan ve arkadaşları”, Bulgaristan’daki Türklerin siyasal temsili için HÖH’ü kurmuş ve bu oluşum kısa sürede ülkedeki en etkili azınlık partilerinden biri hâline gelmiştir.

değerlendirilmiştir. Bunlara ek olarak, süreci doğrudan deneyimlemiş veya gözlemlemiş kişilerle yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığıyla nitel veriler elde edilmiştir.

Toplanan veriler, tematik kodlama yoluyla analiz edilmiş; elde edilen bulgular, araştırma soruları doğrultusunda yorumlanarak betimleyici bir yaklaşımla sunulmuştur. Çalışma boyunca etik ilkelere uyulmuş, mülakat yapılan katılımcıların onamı alınmış ve kimlik bilgileri gizli tutulmuştur.

3. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve Türk Azınlığın Durumu

1946 yılına gelindiğinde, Dünya’da artan kutuplaşma sonucunda Sovyet bloğuna dahil olan Bulgaristan’da Halk Cumhuriyeti ilan edilmiş, komünist rejime geçilmiştir. Genel anlamda sosyalist dönemin hâkim partisi olan Bulgar Komünist Partisi (BKP) kendi dışarısındaki tüm siyasi kurumları devre dışı bırakırken, yakın ilişkilerinden dolayı yalnızca Çiftçi Partisi’nin varlığını korumasına izin vermiştir (Sert, 2018, s. 25). Sosyalist dönemin başlarında demokrasi vurgusu yaptığı bir konuşma sırasında Bulgaristan Başbakanı Georgi Dimitrov Bulgar Prensiği’nin politikasının devam etmesi gerektiğini, “Balkanların sadece Balkanlılara ait olması gerekir. Slavların Balkanlar’da başrolü oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı’nın Balkanlar’a hükmettiği geçmiş dönemin izlerini silmeliyiz” sözleriyle belirtmiştir. Bu söylemler dönem içerisinde sıkça gerçekleştirilen asimilasyon ve zorla göç ettirme politikalarının şiddetini arttırmıştır (Sert, 2018, s. 36). BKP iktidarı süreci içerisinde Pomaklar ve Romanlara baskı yapılırken, özellikle Türklere karşı büyük bir nefret ortaya çıkmıştır. Sadece halk nezdinde değil, Türk okullarının hakları kaldırılarak Bulgar okullarıyla birleştirilmiş, 1944 öncesinde 15.000 olan imam sayısı 2400’e düşürülmüş, 1974 yılına gelindiğinde ise Türk okullarının tamamı kapatılmış, yaklaşık on iki tane Türk örgütü kurularak direnç başlamış, buna karşın resmi kaynaklara göre yaklaşık 850.000 civarı Türk, Türkiye’ye göç talebinde bulunmuş ancak 500.000 Bulgaristan Türkü bu dönemde Türkiye’ye göç etmiştir (Kalinova, 2009, s. 25). 1980’li yıllarla birlikte özellikle Türk köylerine yapılan baskınlar ve Türklerin zorla isimlerinin değiştirilmesi politikasıyla birlikte ülkedeki Türklerin direnci artmış, Turan Derneği ve Türk Muallimler Cemiyeti’nin uzantısı olan Türk çoğunluktaki örgütler propaganda yaparak hükümete karşı direnç göstermeye başlamıştır. 3 Mart 1985’e kadar durum bu şekilde ilerlerken bu tarihte Bulgar Hükümeti tarafından yapılan açıklamaya göre Bulgaristan’ın artık tek uluslu bir devlet olduğu ilan edilmiştir. Türkler 1985’ten itibaren grevlerin ve gösterilerin sayılarını arttırarak Bağımsız İnsan Hakları Koruma Derneği (BİHKD)’nin ilgisini çekmiştir. Bunun sonucunda dernek Türklere destek vermeye başlamıştır (Kalinova, 2009, s. 30). Yine aynı yıl kurulmuş olan BTMKH faaliyet göstermeye başlamış, cezaevine propagandalar sebebiyle girmiş olan liderler eylemleri örgütlemeye başlamıştır.

Bulgar istihbaratına göre bu dönemde toplam 400 kişinin üye olduğu 42 yasadışı Türk örgütü kurulmuştur. Bu örgütlerin başında gelen BTMKH zamanla HÖH ismini alacak olsa da kurulan ilk direniş örgütü değildir. Ancak kuruluşundan itibaren etkin şekilde eylemleri ve protestoları yöneten asıl kuruluş olduğu bilinmektedir. Özellikle dönemin Bulgar Komünist Partisi Genel Sekreteri ve Bulgaristan Cumhurbaşkanı Todor Jivkov’un rejimine karşı “Doğan ve arkadaşları” denilen grup bu örgütü alevlendirmiştir. Türk Kurtuluş Birliği ve Türk Kurtuluş Örgütü olarak da anılan bu grup HÖH’ün kurucu kadrosunu oluşturmuştur (Kalinova, 2009, s. 28).

4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk Azınlığın Durumu

Aralık 1989 yılında Sosyalist Bulgar Hükümetinden yapılan açıklamaya göre propaganda ve muhalif gösterilerin yasaklanmasını esas alan kanunların kaldırılacağı ve cezaevinde tutuklu bulunan 50 kadar Türk liderinin serbest bırakılacağı duyurulmuştur. Serbest bırakılan liderlerden birisi de Ahmed Doğan olmuştur. Ahmed Doğan cezaevinden çıktıktan sonra bir hafta içerisinde halk ile bir araya gelerek konuşmalar yapmaya başlamıştır (Sert, 2018, s. 94). Örgütsel hareket 4 Ocak 1990 yılında partiye dönüşmüştür. Bu esnada Bulgaristan’da demokratikleşme süreci de hızlanmış durumdadır. Partinin adı Hak ve Özgürlükler Hareketi koyulurken, Ahmed Doğan ilk genel başkan olarak seçilmiştir. Aynı

zamanda iki kutuplu dünya düzeninin sonuna gelinmiş, Bulgaristan'da demokratik rejime geçilerek, Birleşmiş Milletler (BM) ve AB kriterleri uygulanmaya başlanmıştır (Dayıoğlu, 2005, s. 436).

Bu noktada AB'nin üye ülkelerden istediği azınlık haklarıyla ilgili yükümlülüklerle göz atıldığında ön plana çıkan hususlar olarak şunlardan bahsedilebilir: kültürel çoğulculuğun tanınması, ayrımcılığın önlenmesi, dilsel ve etnik çeşitliliğin korunması ile azınlık topluluklarının siyasi temsiline imkân tanıyan kurumsal yapıların güçlendirilmesi. Özellikle 1993 Kopenhag Kriterleri, aday ülkelerin azınlıklara yönelik ayrımcılığı ortadan kaldıracak yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirmesini şart koşturmuştur (European Council, 1993). AB'nin bu doğrultuda geliştirdiği çerçeve, yalnızca temel hak ve özgürlüklerin korunmasını değil, aynı zamanda azınlık topluluklarının kamusal hayata eşit katılımını da teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Kymlicka, 2007, s. 101; Bieber, 2008, s. 57). Bulgaristan örneğinde olduğu gibi, üyelik sürecinde bu yükümlülükler çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar, ülkedeki demokratikleşme hareketlerine doğrudan etki etmiş ve özellikle Türk azınlık başta olmak üzere azınlık toplulukların haklarının tanınmasında belirleyici rol oynamıştır (Vermeersch, 2003, s. 8).

Bu çerçevede, Bulgaristan'daki Türk azınlığın siyasi temsilini üstlenen HÖH, AB'nin dayattığı demokratikleşme ve azınlık hakları ölçütlerini içselleştirilmesinde kilit aktörlerden biri olmuştur. HÖH, yalnızca etnik Türklerin değil, genel olarak Müslüman azınlıkların da siyasi alandaki temsiliyetini artırmış, böylece AB'nin talep ettiği "kapsayıcı siyasi katılım" ölçütünün somut bir taşıyıcısı hâline gelmiştir (Vermeersch, 2003, s. 10). Özellikle 1990'lı yılların sonundan itibaren Bulgaristan'ın AB üyelik süreciyle paralel şekilde, HÖH'nün meclis içindeki etkinliği artmış, partinin desteklediği azınlık dostu yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Bieber, 2008, s. 65). Bu süreç, AB'nin normatif gücünün sadece yasa düzeyinde değil, siyasi temsil ve katılım pratikleri üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir (Kymlicka, 2007, s. 109). Sonuç olarak HÖH, AB'nin azınlık hakları politikalarının iç hukuka yansıtılmasında bir tür "yerli aracılık mekanizması" işlevi görmüş ve Bulgaristan'ın demokratikleşme sürecine doğrudan katkı sunmuştur. Bu hususlar aynı zamanda teorik manada da çalışmanın zemini hakkında da bir ölçüt olabilir.

Türklerin tarih sahnesine çıkışından itibaren bağımsızlığına düşkün ve devletçi bir toplum olduğu bilinmektedir. Bulgaristan Türklerinin de kendi haklarını ve özgürlüklerini kazanmak için gösterdiği mücadele bu genel çizginin bir yansıması olarak ele alınabilir. HÖH'nün kurulması bir bakıma da Bulgarların yüz yılı aşkın bir süredir uyguladığı Türklerden arınma politikasının başarısız olduğunun göstergesi olmuştur. HÖH, 1989'dan itibaren Batı ekseninde demokratikleşen Bulgaristan Cumhuriyeti'nde kilit parti rolü oynayarak günümüze gelmiştir (Dayıoğlu, 2005, s. 437).

5. Hak ve Özgürlükler Hareketi Sonrası Türklerin Siyasal Hayattaki Değişimi

Bulgaristan'da Soğuk Savaş sonrası dönemde toplamda 190 parti kurulmuştur. Bunların 4'ü ise Türk partisidir. Bu partilerin başında gelen Hak ve Özgürlükler Hareketi ayrılıkçılık ya da özerklik gibi tutumlardan uzak, birleştirici ve sadece Türk değil tüm azınlık haklarını korumayı hedef edinmiş bir şekilde Bulgaristan'da destek görmeye başlamıştır (Sert, 2018, s. 147). Bu doğrultuda ülkede yaşayan başta Türk kökenli (Gagavuzlar, Kırım Tatarları ve Pomaklar) küçük topluluklar olmak üzere azınlık gruplardan da destek almıştır. Birleştirici tutumundan dolayı Bulgarlar tarafından da saygı duyulan ve seçimlerde değer gören bir parti konumuna gelmiştir (Dayıoğlu, 2005, s. 437).

HÖH, Bulgaristan'daki demokratik süreçlerin güçlendirilmesi ve insan haklarının korunmasını temel ilke olarak benimseyen bir siyasi partidir. Parti programında, ülkenin AB standartlarına uyum sağlaması, ekonomik kalkınma ve toplumsal refahın artırılması öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir (Hak ve Özgürlükler Hareketi [HÖH], 2023).

Vizyon:

HÖH'ün vizyonu, demokratik, çok kültürlü ve kapsayıcı bir Bulgaristan'ın inşasını sağlamaktır. Parti, etnik ve dini ayrımcılığa karşı durarak, tüm vatandaşların eşit haklara sahip olduğu bir toplumsal yapı oluşturmayı amaçlamaktadır (HÖH, 2023).

Amaçlar:

- Hukukun üstünlüğünü ve demokratik değerleri korumak,
- İnsan haklarını güvence altına almak ve toplumsal eşitliği sağlamak,
- Ekonomik kalkınmayı teşvik ederek işsizlik oranlarını düşürmek,
- Eğitim ve sağlık hizmetlerinde kaliteyi artırarak toplumsal refahı yükseltmek,
- AB ile entegrasyonu güçlendirerek uluslararası iş birliklerini geliştirmek (HÖH, 2023).

Hedefler:

- Etnik, kültürel ve dini farklılıkların barış içinde bir arada yaşamasını destekleyen politikalar üretmek,
- Yerel yönetimlerin yetkinliklerini artırarak vatandaşlara daha etkili hizmet sunmak,
- Gençlerin eğitim ve istihdam fırsatlarını genişleterek nitelikli iş gücünü artırmak,
- Çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerini benimseyerek doğal kaynakların korunmasını sağlamak (HÖH, 2023).

HÖH, Türklerin siyasi temsilcisi olarak kurulmuş bir siyasi partidir ve siyasi yelpazede çoğunlukla merkez sağ ideolojiye yakın olarak tanımlanmaktadır (HÖH, 2022). HÖH'ün seçim beyannamesinde, ekonomik büyüme, AB üyeliği, güvenlik, demokrasi, adalet, azınlık hakları ve toplumsal uyum konularında taahhütleri yer almaktadır (ALDE Party, 2014). HÖH, "Demokratik Gelişim Programı" adlı belgesinde de, demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, azınlık hakları, çevre koruma ve toplumsal adalet gibi konulara vurgu söz konusudur (HÖH, 2022).

HÖH Bulgaristan'daki diğer partilerle çeşitli seviyelerde iş birliği yapmaktadır. HÖH, Bulgaristan Sosyalist Partisi ile 2001 tarihinde bir koalisyon hükümeti oluşturmuştur. Ayrıca, HÖH'ün konjonktürel olarak diğer küçük partilerle de ittifaklar yaptığı görülmektedir (European Parliament, 2022).

Sözgelimi HÖH, 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Avrupa Hür İttifakı (ALDE) ile bir seçim ittifakı oluşturmuştur (ALDE Party, 2014). Bununla birlikte, HÖH'ün Avrupa Parlamentosu'ndaki üyeleri, buradaki Sosyalistler ve Demokratların İlerici İttifakı (S&D) grubunun içinde çalışmalarını sürdürmektedir (European Parliament, 2022).

2022–2024 yıllarında HÖH, Bulgaristan parlamentosunda yaklaşık %15 civarı (2022: %15, 2023: %14, 2024 seçimlerinde %13) oy oranlarıyla dördüncü büyük parti konumunu korumuştur. Koalisyon süreçlerinde “dengeleyici” bir pozisyon almıştır (Ticaret Müşavirliği, 2023: 20). Ekonomik kriz, enflasyon baskısı ve küresel enerji maliyetlerindeki yükselişe rağmen, HÖH, parlamento içinde AB kaynaklı hukuk devleti, yolsuzlukla mücadele ve yargı bağımsızlığı konularına ilişkin uyarıları gündeme taşıyarak AB normlarına uyumu savunmuştur (Ticaret Müşavirliği, 2023, s. 20). Bulgaristan'ın HÖH liderliğindeki AB entegrasyon süreci, HÖH'ün hem etnik topluluklar hem de tüm vatandaşlar arasında “hukuki standartlar” çerçevesi etrafında daha kapsayıcı politikalar öneren bir aktöre dönüştüğünü göstermektedir (ICOME, 2017, s. 16). Dolayısıyla 2022–2024 döneminde HÖH, sadece Türk ve Müslüman seçmenlerin değil, daha geniş bir demokratik taban ve Avrupa değerlerine uyum arayan seçmen kitlesinin de güvenini kazanarak, AB normlarını içselleştiren bir siyasi aktör kimliğini pekiştirmiştir.

Bunun yanı sıra parti, ülkede özellikle Türkler ve diğer Müslüman azınlıklar arasında güçlü bir destek görmektedir. Bunun nedeni, parti tarafından temsil edilen azınlık hakları savunuculuğu ve dini özgürlüklerin korunması gibi konulardaki çabalarıdır (Ivanov, 2020). Ancak, partiye yönelik eleştiriler de söz konusudur. Özellikle, Bulgar milliyetçileri tarafından, partinin azınlık hakları konusunda aşırıya kaçtığı ve ülkedeki milli birlik ve bütünlüğü tehdit ettiği iddia edilmektedir (Sert, 2018, s. 142).

Bulgaristan Hak ve Özgürlükler Hareketi, Türk Dünyasıyla da ilişki içindedir. Özellikle Türkiye ile olan ilişkileri güçlüdür. Parti, Türkiye'deki kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla yakın diyalog halindedir. Parti bir yandan Bulgaristan ile Türkiye arasında ilişkilerin arttırılması için bir köprü vazifesi üstlenmekte diğer yandan da Bulgaristan'daki Türk azınlığın hakları, Bulgaristan'daki Türklerin kültürel kimliklerinin korunması ve Türkiye'deki yerleşik Bulgaristan Türklerinin sorunları hakkında Türkiye ile yakın temas sağlamaktadır. Ayrıca, Bulgaristan'ın komşu ülkeleriyle olan ilişkilerinde etkin bir rol oynayarak Balkan ülkelerindeki Türk topluluklarıyla da iletişim kurmaktadır. Bu noktada önceliğinin Balkan ülkelerindeki Türk kültürünün korunması olduğu görülmektedir.

Bunun yanı sıra, Bulgaristan Hak ve Özgürlükler Hareketi, Türkiye dışındaki, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan devletleri ve Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) ile zaman zaman temaslar içinde olmaktadır. Ayrıca Kırım Tatar Derneği gibi Türk dünyasındaki sivil toplum örgütleriyle de iş birliği söz konusudur. Parti, bu iş birliği sayesinde Bulgaristan Türklerinin Türk dünyasındaki diğer topluluklarla bağlarını ve iş birliği imkanlarını güçlendirmekte ve Türk dünyasının ekonomik ve kültürel entegrasyonunun içinde kalmaya çalışmaktadır. Ayrıca, Türk dünyasına yönelik uluslararası nitelikteki kurum ve kuruluşlarla iletişim içinde bulunarak Bulgaristan'daki ve Balkanlardaki Türk kültürüne ait değerlerin Türk Dünyası kültürel mirasında yer bulması için gayret sarf etmektedir.

6. Sonuç ve Öneriler

2024 yılına gelindiğinde, 1396 yılında başlayan sürecin devam ettiği ve Bulgaristan'da önemli bir Türk varlığının sürdüğü görülmektedir. Bununla birlikte tarihsel süreç içerisinde Türkiye'de de "Bulgaristan Muhaciri" olarak ifade edilen Türklerin sayısı azımsanmayacak bir orana ulaşmıştır. Ulaşılan başlıca sonuç olarak Bulgaristan'da kültürel varoluş için ortaya çıkan Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin zamanla güçlü bir siyasi partiye dönüşmesi gösterilebilir. Daha da önemlisi bu parti zamanla siyasi bir parti olarak sadece Bulgaristan'daki Türklerin değil diğer etnik azınlık grupların da desteğini alarak Bulgaristan'ın kilit partilerinden birisi haline gelmiştir.

Bir başka sonuç olarak da Bulgaristan'ın AB'ye yönelmesi ve bu kuruluşun üyesi olmasının Bulgaristan'daki Türkler için önemli kazanımlar sağladığı hususundan bahsedilebilir. Bu arada belirtmelidir ki Bulgaristan'ın AB'ye girmiş olması sadece Türklerin değil ülkedeki tüm azınlıkların haklarını koruma altına almış ve iyileştiren bir gelişme olmuştur.

Özellikle AB, Kopenhag Kriterleri üyelerinden azınlık hakları ve demokratikleşme alanında reformlar yapmasını talep etmektedir. Bulgaristan'da HÖH'ün siyasi temsiliyeti ve mevzuat uyumu, AB ölçütlerinde büyük oranda uyum sağladığını gösterse de uygulamada bazı eksiklikler devam etmektedir. Bu doğrultuda AB'nin azınlık hakları yükümlülükleri, Bulgaristan'ın demokratikleşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş olan 5 adet yarı yapılandırılmış mülakat bulunmaktadır. Bu görüşmelerden HÖH ve Bulgaristan'daki Türk varlığının günümüzdeki durumu hakkında önemli bulgular elde edilmiştir. Gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatların analizlerinin ışığında Bulgaristan'daki Türk varlığının tarihsel süreç içerisinde asimilasyon politikalarıyla yok edilmeye çalışıldığı şeklinde genel bir yaklaşım olduğu görülmüştür.

Ayrıca Bulgaristan Türklerinin yaşadıkları asimilasyon politikalarına soğuk savaş sonrası dönemde halk olarak karşı çıkışta Ahmed Doğan'ın önderliğinin etkili olduğu da görülen bir diğer husus olmuştur. HÖH'ün kurucu genel başkanıyla başlattığı süreç Bulgaristan Türklerinin giderek hak ve özgürlüklerini

arttırmasında etkili olmuştur. HÖH'ün kuruluşundan 2024 yılına gelinen süreçte parti içinde kırılmalar yaşansa da partiye sadık kalındığı da görüşmelerde ortaya çıkan bir başka sonuçtur. Ancak partinin söylemleri ve yapısındaki son dönemdeki değişimlerin özellikle Türkiye'de yaşayan Bulgaristan Türklerinin partiden uzaklaşmasına, destek sağlamadan oy vermelerine ya da tamamen oy vermeyi bırakmalarına neden olduğu da görülmüştür.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'de bulunan sivil toplum kuruluşları (STK) özellikle seçim süreçlerinde aktif rol oynamaktadır. Fakat STK'ların temsilcileriyle yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlarda HÖH'ün kuruluşlara ekonomik destek sağlamadığı, seçim süreçleri dışında yardımcı olmadığı ve seçim süreçlerinin ardından herhangi bir iletişim veya iş birliğine girmediği belirtilmiştir.

2024 Ocak ayında partinin başına geçen ve 2024 genel seçimleri sırasında partinin eş genel başkanlık görevini üstlenen Delyan Peevski'ye Bulgaristan Türkleri tarafından güvenilmediği, 2024 seçimleri sırasında Ahmed Doğan'ın tekrar sahaya inerek ayrı bir listesiyle seçime girmesiyle ve Bulgaristan'daki Türk halkının Ahmed Doğan'ın listesine destek vermesiyle beraber doğrulanmıştır.

Gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlar sonucunda görülmüştür ki Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan Devleti'nden güncel olarak en büyük beklentileri Türkçe eğitim veren kurumların arttırılması ve Türkiye'de Bulgarca eğitim veren kurumların açılmasıdır. Bulgarca eğitim veren okulların açılmasını isteme sebebi Bulgaristan'da değişmesi beklenen vatandaşlık sistemidir. Gelmesi beklenen yeni vatandaşlık sistemi belli bir seviyede Bulgarca bilmeyen kişilerin vatandaşlık elde etmesini engelleyecektir.

Tüm bu yapılan araştırmaların ışığında Sonuç olarak Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi'nin bir direnişin ve bir milletin haklarını sonuna kadar korumak için ortaya çıkıp ardından Bulgaristan'daki tüm azınlık haklarını koruyan bir parti haline gelmesi partinin genel durumunu özetlemektedir. Partinin yaşadığı tarihsel süreç aynı zamanda Bulgaristan Türk toplumunun temel hak ve özgürlükler bağlamında onurlu bir şekilde yaşama bilincine sahip olduğunun bir göstergesi olarak da ele alınabilir.

Bununla birlikte, HÖH'ün kuruluşundan günümüze uzanan siyasal gelişim sürecine ilişkin literatürde önemli bir boşluk olduğu dikkat çekmektedir. Parti, sadece Bulgaristan Türkleri için değil, ülkedeki tüm azınlık gruplarının siyasal temsilinde oynadığı rol bakımından da derinlemesine incelenmeyi hak etmektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu kısmen doldurmayı amaçlarken, daha kapsamlı ve karşılaştırmalı analizlerin yapılması gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Gelecek çalışmalarda, partinin AB üyeliği sürecindeki konumu, azınlık politikalarına etkisi ve diğer Balkan ülkelerindeki benzer siyasi hareketlerle karşılaştırmalı olarak ele alınması, bölgesel siyaset ve kimlik politikaları açısından daha bütüncül bir perspektif sunabilir.

Kaynakça

- Akşin, S. (Ed.). (1992). *Türkiye tarihi 3: Osmanlı devleti 1600-1908*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- ALDE Party. (2014). *Bulgarian MRF and ALDE sign electoral cooperation agreement for European elections*.
- Bieber, F. (2008). *Post-war Bosnia: Ethnicity, inequality and public sector governance*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bora, T. (1997). Türk milli kimliği, Türk milliyetçiliği ve Balkan sorunu. In K. Saybaşı & G. Özcan (Ed.), *Yeni Balkanlar, eski sorunlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Dayıoğlu, A. (2005). *Toplama kampından Meclis'e: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman azınlığı* (Vol. 191). İstanbul: İletişim Yayınları.
- European Council. (1993). *Conclusions of the Presidency: Copenhagen European Council – 21-22 June 1993* (s. 13).
- European Parliament. (2022). *Our Members: Bulgarian Socialist Party (BSP) and Movement for Rights and Freedoms (MRF)*. <https://www.europarl.europa.eu/meps/en/search/advanced?politicalGroupIds=4261&memberStateId=BG&name=&sittingId=8.0&countryCode=BG#results-heading>
- Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH). (2014). *Seçim beyannamesi 2014*.
- Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH). (2022). *Partimiz*. <https://www.dps.bg/>
- International Congress of Management, Economy and Policy (ICOMEPE). (2017). *International Congress of Management Economy and Policy* (s. 16). [Bildiri özeti].
- Ivanov, P. (2020). *Ethnic politics in Bulgaria: The case of the Movement for Rights and Freedoms (MRF)*. Sofia: Sofia University Press.
- Kalinova, E. (2009). *Vazroditelniyat protses, Balgarskata darjava i Balgarskite turtsi* (Tom 1). Sofya: Darjavna Agentsiya Arhivi; Peçat "Multiprint OOD".
- Kymlicka, W. (2007). *Multicultural odysseys: Navigating the new international politics of diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Mutlu, M. (2023). Bulgaristan'da kurulan bir Türk derneği: Turan Gençlik ve Spor Birliği. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 107, 33–62. <https://doi.org/10.12995/bilig.10702>
- Parties and Elections in Europe. (t.y.). *Republic of Bulgaria*. <http://www.parties-and-elections.eu/bulgaria.html> (Erişim tarihi: 19 Kasım 2023).
- Sert, Ö. (2018). *Bulgaristan siyasetinde Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin rolü* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi).
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Ticaret Müşavirliği. (2023). *2022–2023 Bulgaristan yıllık ülke raporu* (s. 20). (Erişim tarihi: 18 Haziran 2024).
- Vermeersch, P. (2003). EU enlargement and minority rights policies in Central Europe: Explaining the impact of the EU on domestic politics. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 3(1), 1–20.

Makale Bilgi Formu

Yazar Notu: Çalışma TÜBİTAK 2209-A Projesi Kapsamında Ortaya Çıkmıştır.

Çalışmama bilgi ve tecrübesi ile destek olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Köksal Şahin'e minnet ve şükranlarımı sunarım.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yapay Zeka Bildirimi: Bu makale yazılırken hiçbir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.